

מו"ם בענין עבודות דרבנן מצד הפסד הפרי בפרי האילן והירקות שעוד לא באו לעולם

א. בגמרא מו"ק ו: מרביצין בשדה לבן ערב שביעית כדי שיצאו ירקות בשביעית ולא עוד אלא שמרביצין שדה לבן בשביעית כדי שיצאו ירקות במוצאי שביעית. וברש"י כ' ע"ז: אבל לא ישקה בשביעית כדי שיצא בשביעית. וזה ודאי יוצא מוכרת מתוך הברייתא, שעבודה בשביעית עצמה לא הוזכרה אלא לענין שיצאו ירקות במוצ"ש.

ומוכרח לומר שהמדובר במינים שאין בהם איסור ספיחים, שאל"כ גם להשקות בערב שביעית היה אסור בכדי שיצאו בשביעית, ולענין מה מחלקת הברייתא בין השקאה ערב שביעית להשקאה בשביעית עצמה. ועוד שהרי לרמב"ם אסורים הספיחים של ירקות שגדלו קצתם בשביעית, ובע"כ שהוא במינים שאינם אסורים. ובחזו"א סי' טז ר"ל לרמב"ם שיתפרש מ"ש כדי שיצאו ירקות בשביעית, דהיינו כדי שלא תתקלקל האדמה מלהוציא אחרי שביעית. אבל אין לשון הברייתא סובל זה, שא"כ מה מחלק לשתי בבות השקאה ערב שביעית והשקאה בשביעית עצמה, הרי הכל מכוון כלפי מוצ"ש. וכן בחזו"א עצמו בסי' כא י"ד הוכיח שאין האדמה מתקלקלת לעתיד, והדיון הוא כלפי פירות שביעית עצמם. וא"כ בהכרח שהמדובר במינים המותרים ואפ"ה בשביעית עצמה אסור. א"כ מכאן ברור יוצא שאף אם ננקוט שמותרות עבודות דרבנן עבור פירות ההפקר וכמו שנוקט בפשיטות מוהריל"ד בקרא, אין זה אלא עבור פירות שישנם כבר בעולם, אבל לא עבור מה שאינו עדיין בעולם.

וטעמא דמילתא שאעפ"י שמתירים עבור פירות הפקר, היינו מצד שפירות שביעית שייכים לכלל ישראל, וכמו שהביא שם לדייק, וע"כ ה"ז כמו הפסד של מה ששייך לבעלים. אבל מה שלא בא לעולם אין זה אלא הרוחה. וראיה פשוטה שהרי טרם שבאו הפירות לעולם מותר להפסיד העץ בידיים לדעת ב"ה (שבי' פ"ד מ"י), א"כ חזינן שעוד לא חלו בזה כל דיני זכות לכל ישראל, ומכ"ש שלא נתיר עבודות עבור הוצאת הפירות הללו. ואילו היה מותר בשביל מה שעוד איננו, לא היה מקום בכלל לאיסור לאברויי אילנא, שהרי ברור שהבראה זו בסופו של דבר תביא לידי פירות מרובים יותר, ושנה זו שעוברת ללא טיפול הנצרך לאברויי תגרום לכה"פ להפסד שנה אח"כ, ואם ג"ז בכלל הפסד יחשב, למה לא הותרה מלאכת לאברויי ?

אמנם אפשר קצת להתוכח לפי דרך הדיון של הגריל"ד הנ"ל שמסופק שם אולי הותרו מלאכות במקום שהתירו משום הפסד גם בשל הפקר, ולא רק בשביעית אלא גם בחוה"מ וכל כיר"ב. ולפי"ז נצטרך לומר הסברא שעצם העובדא שיכול לזכות

היא ג"כ מובאת בחשבון להתיר מצד הפסד, וע"כ גם אם עוד לא בא לעולם עכ"פ מפסיד אפשרות הזכיה, אם כי גם בזה ניתן לחלק בין אפשרות זכיה במה שישנו כבר לבין במה שאין עוד בעולם כלל. אך באמת ספיקו של הגר"ל הוא מפורש בפשיטות בפמ"ג לאיסור. דאיתא בסי' תקלג ס"ג שאסור ללקוט הפירות כדי לכבושם, ומבואר במג"א דהיינו אפילו לא ימצא אחר המועד, דעיבורא רווחא לא מיקרי פסידא. ובפמ"ג ביאר דמיירי הכא בשל הפקר ושל עכו"ם דאילו של ישראל שיתקלקל עד לאחר המועד ודאי הוא דבר האבוד והותר. הרי בפירוש ובפשיטות של"ש לגבי דברי הפקר גדר של פסידא אלא עיבורא רווחא. ואעפ"י שעצם הסעיף בשו"ע ניתן אולי לפרש גם באופן אחר, דהיינו שאינו נפסד אלא לענין כיבוש, אבל אינו נפסד ממה שהוא ראוי מצד עצמו לאכילה. (ותתורץ בזה הערת הבאור הלכה שם על הח"א עיי"ש). מ"מ לא שבקינן פשיטותא דהפמ"ג מחמת ספיקו של הגר"ל. ויוצא שמה שהתירו בשביעית הוא רק מצד שהם בגדר בעלות של כלל ישראל וכנ"ל, וזה שייך רק לאחר שכבר ישנם הפירות בעולם, אבל לא לפני כן.

ב. ואעפ"י שבמועד מותרת המלאכה גם עבור פירות שעוד לא באו לעולם. אם ע"י ההמנעות יופסד כל הפרי. כי כך מוכח מהגמרא ריש פ"ב דמ"ק שא"ל לר"י (לענין אבל) אם לא תזרע בבכיר תזרע באפיל וכו', הרי שגם לרבנן, אם לא יוכל לגמרי לזרוע הותרה המלאכה. אין זה מהדומה. כי שם היניקה שלו היא, ואם לא ישתמש בה נמצא מפסיד דבר בעין, ולא מצד הפירות העתידיים לבא הותר לו, כי זה באמת אינו אלא עיבורא רווחא, אלא מצד ההפסד של השימוש בקרקע, שהוא דבר שישנו בעין. משא"כ בשביעית, שמצד בעל הקרקע הרי יניקה זו הופקעה מרשותו לשנה זו, ומצד הפסד העולם, הרי אין כאן זכיה בזה וכנ"ל, שהרי מותר להפסיד האילן טרם שיצאו הפירות, א"כ אין לדון כאן מצד הפסד מה שישנו בעין רק מצד שלא יצא פרי בעתיד, זה ודאי אינו אלא מניעת הריות, וזה לא הותר.

תדע. שאם נאמר שמניעת פרי העתיד לבא ע"י מלאכה ג"כ בכלל הפסד חשוב, א"כ לאותה שיטת ראשונים שנטיעה אין בה אלא איסור דרבנן, וכן לפ"מ שנראית דעת החוס' שבת עג: שמבריד ומרכיב הן תולדות שלפ"ז נראית דעתם שבשביעית מלאכות אלה ודאי רק מדרבנן הן, א"כ יש לשאול למה אסרו זאת, הרי ע"י שלא יטע (או לא ירכיב ויבריד) נמצא הוא מפסיד אח"כ שנה מהיבול, והרי במקום הפסד לא גזרו. א"ו זה לא יחשב להפסד, כיון שעצם היניקה של שנה זו באמת הפקיעה התירה במצות שבת הארץ.

ואעפ"י שדייק החזו"א שדיני מועד ושביעית דמו להדדי, היינו לעיקר הדין שגם בשביעית שייך ההיתר מטעם הפסד הפרי, אולם לענין חתי יקרא הפסד, לזה ל"ש להשוותם דזיל בתר טעמא וכנ"ל.

ג. ולפ"ז צ"ל לפי החזו"א שמפרש כונת הרמב"ם במ"ש שתיעשה הארץ מליחה וימות כל עץ בה הכונה מצד הפסד הפרי, שהדברים אמורים רק כשהפירות ישנם כבר בעולם. אמנם ודאי שזה דחוק כי הרמב"ם לא חילק בזה. אולם גם בל"ז ה"ז דחוק שלפ"ד לא הותרה השקאת בית השלחין אלא לאחר שנות ערלה אבל לא בשנים הראשונות כי אז אין הפסד הפרי, והאילן גם הוא אינו נפסד וכפי שהוכיח שם. וכן לא תותר השקאת אילגי סרק שאין להם פירות כלל. וכן דחוק לשון הרמב"ם

שומר שתיעשה הארץ מליחה וימות כל עץ, ואי"ו במשמעות רק מצד הפסד הפרי. אי"כ יקבל ע"כ גם דוחק זה. (ועיקר דברי הרמב"ם נתבארו אצלנו במק"א ואכ"מ). בכל אופן לא מצינו בדברי הגר"ל להחזיר אלא עבור פרי שישנו, וגם דברי החזו"א ניתנים להתפרש כן, וכיון שסוגית הגמרא מוכיחה כן שלא הותרה אפילו השקאה בשביעית בשביל פירות המותרים שיצאו בשביעית וכנ"ל, הכי יש למינקט לדינא. שוב בא לידי בשעת כתיבת הדברים קונטרס "קדושת שביעית" וראיתי בו מאמר לאחד החותם בשם "חכם אחד" וכ' שם בא"ד (עמ' נו) וז"ל: ומיהו באילן משום פסידת הפירות שביעית שעוד לא צמחו כלל פשיטא דאין מותר אפילו במלאכות דרבנן דודאי חשו לאברויי אילנא, עכ"ל. הרי שנוקט ג"כ כדברינו בזה. ועפ"י נראה שם בירקות שנקט מהם היבול הראשון, אלא שע"י גזימה וחיבול יוכל להגיב שנית, שמלאכות אלו דרבנן לא הותרו, כי הפרי עוד איננו ולא שייך להתיר מצד פסידת הפרי, ואילו הגזע שהוא אמנם קיים ועומד אינו שוה כלום מצד עצמו ואינו עומד לאכילה גם ע"י הגיוו, אי"כ ל"ש להתיר מצד הפסידא דידיה והוי כמו באילן שאין בו פירות שלא הותרו בו גם מלאכות דרבנן כיון שאין האילן נפסד. והנלענ"ד כתבתי.

ש. ישראל

לידידנו הרב הגאון המפורסם לשם ולתהלה רבי ש. ישראלי שליט"א

ש"ב למר ולתורתו. דוחק לומר דכל הסוגיא דמו"ק ובמס' שביעית דמשקין או מרביצין, מיירי להרמב"ם בספיהין העולים מאליהן וכיוצא. אלא ע"כ צריך לדחוק ולומר לשיטתיה דמיירי בנגמר בששית ונלקט בשביעית, דבזה אף להרמב"ם אין בהם משום ספיהין וכמש"כ בחזו"א ט ב, ואע"ג דגם זה דחוק קצת. מ"מ שבקיה לקרא דאיהו דחיק ואוקי אנפשיה. לפ"ז גם משכ' רש"י דלא ישקה בשביעית כדי שיצאו בשביעית, הוא משום איסור ספיהים וכמו"כ החזו"א ט"ו ד, אבל אי לאו משום ספיהין אף שהפירות לא יצאו עדיין אלא שעתידין לצאת (כדי שיצא) מותר להשקות. ולפ"ז ה"ה שאר עבודות דלאוקמי כמ"ש החזו"א, וגם אפשר לומר דנ"מ נמי הא דמשקין בערב שביעית כדי שיצאו בשביעית אף דאסורין באכילה משום ספיהין, מ"מ מותרין בהנאה וכמ"ש השעה"מ. ומ"מ בשביעית לא הותרה ההשקאה משום זה, וכן השקאת אילנות אם נאמר דמותר בשביל הפירות וכמש"כ הגר"ל זצ"ל, דחוק לומר דמיירי דוקא בשכבר חנטו, ואף שמותר לקצוץ האילן קודם שיצאו הפירות, היינו משום דכל זמן שאין באילן פירות שביעית לא הוזהרו משום לאכלה ולא להפסד ממה שמונע שלא יהיו הפירות, אבל אין מזה הוכחה (וכ"ש ראייה פשוטה) לאסור ההשתדלות שכן יצאו הפירות, וגם מדס"ל לב"ש כל האילן משיצא, ולב"ה שאר האילן משיצא, דלפי' רש"י בפסחים והר"מ בפיה"מ היינו בשיוציא עליו, מוכח אדרבה דאף שאין עדיין הנאה לאכילה דעדיין לא הנצו כלל, מ"מ אסורין מהפסד, כיון שכבר האילן עומד להוציא פירותיו בקרוב, וכ"ש שמותר להשתדל אף שעדיין לא הוציאו אפילו עליו, כיון שמקרב בזה הנייתא דברייתא. ומה שדייק דא"כ גם נטיעה תשתרי. נראה דבבדיחותא קאמר מר, וכמש"כ החזו"א לפרש מה דאמר בירושלמי ר"מ בעי מעתה יהא מותר לחרוש, כי מה ענין הוא להשתדל בדבר שכבר הוא בכח ורק צריך להפעיל שיצא מכח אל הפועל, בין דבר שאינו אפילו בכח כלל.

ולדינא כבר הכריע החזו"א בסי' כ"א י"ב דמותר אף משום הפסד הפירות ומשמעות דבריו שם אף שלא יצאו עדיין, וחדאי נפשאי שמצאתי הדבר מבואר להדיא בשיטה למו"ק לתלמיד ר"י מפריו (שי"ל ע"י מכון הערי פישל) שכתב מפורש דמרבין ומשקין בשביעית כדי שיצאו ירקות בשביעית, ובודאי מיירי בענין דאין בו משום ספיחין, עכ"פ נלמד מדבריו דמותר לעשות עבודות אף כשהפירות לא יצאו עדיין, ולפי המבואר שם נראה דגריס בברייתא משקין בשביעית כדי שיצאו בשביעית ואין משקין בשביעית כדי שיצאו למוצאי שביעית, ובכך ניחא שהרמב"ם השמיט לגמרי ברייתא זו, וד"ל.

[101] (חנך זונדל גרוסברג)

שו"ר (בכתבי המכון הנ"ל) בבית הבחירה (עמוד לד) שכתב וז"ל ומ"מ בשביעית רבוץ מותר אף בשדה לבן, "אף" לצורך מוצאי שביעית, וא"צ לומר ערב שביעית אף לצורך שביעית, "עד לאחר הביעור", וגדולי המחברים (הרמב"ם) כתבו, "שלא יפסדו האילנות" ולא נראה כן.

ודללכי"כ

[102]

כב' ידידי הרב הגאון וכו' יושב באהלה של תורה כש"ת ח"ז גרוסברג שליט"א, אחרשה"ט קבלתי הערותיו בענין עבודות דרבנן בשביעית עבור דבר שלא בא לעולם, והנני להשיבו בזה על ראשון ראשון.

א. כתב: דוחק לומר דכל הסוגיא דמו"ק ושביעית מיירי בספיחים הזולים וכו'. למעשה אי"צ להעמיד בכה"ג אלא במקום שנזכר ירקות, וזהו רק בדף ו: דמו"ק. דאילו בית השלחין דריש מו"ק הר"מ בפיה"מ מפרשה לענין שדה אילן. (והיינו שיהא מותר להשקות כל השדה ולא רק מאילן לאילן כהא דדף ו:). ובהלכות שמביא שדה זריעה, הרי הסברו שם שאם לא תושקה תיעשה הארץ מליחה וכו', א"כ הוא מצד הפסד השדה שמתקלקלת, והא דמתני' דשביעית (פ"ב י') מרביצין בעפר לבן הרי פי' הר"מ וכן בהל' שהמדובר על שדה אילן.

ואם ירצה יפרשה בתבואה שהביאה שלישי לפני ר"ה בדומה למה שמפרש החזו"א (כא יד) את דברי הנמוק"י בענין בית השלחין, ואם אמנם דברי החזו"א בנמוק"י תמוהים הם מאד, שהרי הנמוק"י הזכיר בלשונו שהמדובר בספיחים שעלו מאליהם, ואם זה בתבואה שמלפני כן אין אלו עלו מאליהם ואין אלו ספיחים לא מצד השם ולא מצד הדין, וגם לא ידעתי לשם מה נכנס בדוחק לפרש כן דברי הנמוק"י, הרי לפ"מ שסובר שמותר לעשות המלאכות גם בשל הפקר שפיר יתפרש בכל ספיחים של ירקות שתחילת גידולם בשישית וכשיטת הר"ש שאינם אסורים משום ספיחים. עכ"פ ברעת הרמב"ם אפשר לכאורה לפרש כן, אלא שזהו באמת דוחק כי כפי שיוצא מהגמרא ר"ה הגדרת גורן ויקב הינו שגדלה על רוב מים והיינו מי גשמים (ר"ה יד), ואין דרכה של תבואה לגדל בבית השלחין, ומ"מ אין זה מופרך.

אגב, כת"ר עצמו בסוף דבריו מביא מה שמצא בשיטה להתיר בשביעית ההשקאה עבור פירות שעוד אינם ומוסיף, "ובודאי מיירי בענין שאי"ב משום ספיחים". סתם ולא פירש דהיינו במינים הזולים הנה שגם כב' נזקק לדוחק זה, אכן בדברי בעל השיטה יותר נוח לפרש דס"ל כשיטת רש"י פסחים נא: שאין איסור ספיחים אלא

לאחר ביעור, א"כ כאן שהוא רק עכשו מוציא אותם לאויר העולם הם מותרים. וכן כמדומני העירו המו"ל של השיטה הנ"ל באיזה מקום, וכן בדברי המאירי. ומטעם זה אני תמה מאד על החזו"א איך בכלל רצה לפרש דברי רש"י מו"ק ו: הנידונים שלא ישקה בשביעית ע"מ שיצאו בשביעית דהיינו מצד איסור ספיחים, הרי שיטת רש"י שאין איסור ספיחים לפני ביעור כלל. ולומר שרש"י חזר בו ודאי שקשה לומר מעצמנו בלי שום הוכחה. ובתוס' שם הרבו עליו בחבילות של קושיות ולא הזכירו כלום שרש"י עצמו חזר בו. ועי' בפאה"ש סי' כב שהאריך ליישב דברי רש"י ומצא לו חברים בראשונים. וא"כ יוצא ברור שרש"י לא מצד איסור ספיחים ירד בה אלא מצד איסור העבודה, והוא ע"כ מצד שעדיין לא בא לעולם וכמש"כ.

ב. כתב: אע"כ צריך לדחוק (הודה שזה דוחק, ומחזיקנא לי' טיבותא אהא, אך א"כ מאי אולמא דהאי דוחקא מהאי דוחקא) ולומר לשיטתי דמיירי כשנגמר בשישית ונלקט בשביעית.

לא הבנתי איך אפשר לפרש כן ואפילו בדוחק, הרי אם כבר נגמר בישולו למה לו ההשקאה ומה פסידא יש בדבר, שנתיר לו ההשקאה, ואם זה יגדל עוד ואפי' מקצת הרי הוא כבר ודאי האיסור ספיחים כמבואר שם בחזו"א עצמו. והחזו"א עצמו חזר על כל צדי צדדים ולא מצא עצה אלא לגבי הפסד הקרקע לשנה הבאה (טו ד) וכבר ציינתי בדברי הקודמים שא"א כלל לפרש כן.

ג. ר"ל עוד דמיירי לענין איסור הנאה למה דדן בשעה"מ להתיר הספיחים בהנאה, חוץ מהדוחק שלא נזכר מזה כלום, וכל מה שנתקשו הראשונים בקניית ירק וכר האיך מותר מצד ספיחים ודחקו עצמם הרבה הרי יכלו להעמיד בכה"ג, א"ו שאין זה במשמעות הענין כלל. אך בר מן דין לא ידעתי מה תועיל בזה סו"ס הרי ניתן להנות מזה כגון למאכל בהמה ולמה לא הותרה ההשקאה, אם ג"ו לפסידא יחשב.

ד. מחלק שאמנם טרם שבאו הפירות אין בם איסור להפסידם, ומ"מ אין מזה הוכחה לאסור ההשתדלות שכן יצאו הפירות.

בזה אני אומר, אילו היה ההיתר מגדר השתדלות הי' צודק שאין להשוות הדברים, אולם הרי ההיתר הוא רק מצד שזה נחשב לפסידא כי הוא הפסד זכות הרבים וכהסבר הגריל"ד זצ"ל, א"כ בזה הטענה שלי חזקה, האיך יתכן שמצד זכות זו תותרנה אפילו מלאכות, ואילו מאיזך מותר להפסיד זכות זו בידים ממש. ויעוי"ע בפיה"מ לר"מ שפי' האיסור לקצוץ האילן מצד הפסד הרבים, ובתוס' יר"ט שם ביאר שהר"מ מפרש באופן זה האיסור של להפסד, הרי שלדעתו שני אלה הם היינו הך ממש.

עוד אני שואל איך יתכן סכינא חריפא מפסקי קראי, הן כל עיקר המיעוט ולא להפסד הוא נלמד ממש"נ לאכלה, והרי "לאכלה" זה הוא הוא שעליו אנו מסתמכים בקבענו שזו זכות הרבים היא ושמשום כך מותרות המלאכות, ואם בעוד שאין עוד פרי אין "הפסד" הרי שהכתוב "לאכלה" עוד לא נאמר בזה ועוד לא זכו בהם, וא"כ על איזה סמך נתיר חמלאכה.

והנה אני בדברי הבאתי עוד מאיסור הנטיעה וכתב בזה כב' שודאי רק בבדיחותא אמרתי, וכהא דהחזו"א לענין חריש. באמת בבדיחותא על משקל פירוש

החזו"א אמרתי, אולם לא באותו מובן שכת"ר נותן לדברים, כי אם הפסד יקרא לפירות שעוד לא יצאו לא יתכן כל איסור כלל דרבנן, בדומיא למועד שהיתה מותרת גם זריעה אילו יצויר אופן שיפסיד לגמרי וכמו שצינתי בדברי הקודמים מריש פ"ב דמו"ק. ובע"כ שזכות הרבים מתחילה רק כשיש פרי. ומה שכב' רוצה לחלק בין הוצאה מן הכח אל הפועל למה שעוד אינו, חילוק זה לא ידעתי, כי מי גילה לו רז זה שזיבול למשל הוא רק מוציא מן הכח אל הפועל ולא נטיעה, הרי זיבול ממתיק הפרי כמ"ש הר"ש, וכפי שידוע היום לכל העוסק בחקלאות, הזבל מכיל בתוכו ממש החמרים המהוים אח"כ את הפרי, שכפי שידוע מגדלים היום הצמחים רק ע"י שממציאים להם החמרים במים, והם הם גידולי מים הידועים, וא"כ אין זה רק מוציא מן הכח אל הפועל אלא הכוח והפועל ממש. ואדרבא בנטיעה יכול לומר שאין השתיל משמש אליבא דאמת אלא צנור שמעבד החמרים הנמצאים באדמה והופכם לפרי, א"כ הנטיעה אינה אלא מוציאה מן הכח על הפועל. וכ"ז לפ"ד דמר. אכן לדידי עיקר הדברים אנו צריכים לדון אם יש כאן קנין בדברים שאותם מפסידים ע"י שאין עושים המלאכה, או שאין הדבר קנוי להם. ואשר ע"כ במועד היה מותר גם להכניס דבר חדש כגון זריעה, אם הוא הפסד האפשרות של הזריעה, כי הוא הבעלים על הקרקע והוא מפסיד האפשרות הזאת, משא"כ בשביעית שאין העולם בעלים ואין להם שום זכות מצד הדין של לאכלה אלא רק אחרי שהפרי הגיע לעולם, וע"כ אין מקום להתיר המלאכה אלא כשהפרי כבר התחיל וחלו עליו הדינים של לאכלה ולא להפסד.

ה. מסתמך על פירש"י פסחים שמ"ש ב"ש כל האילן וב"ה על שאר אילנות משיוציא" — שהכונה משיוציא עלים וכ"כ הר"מ בפיה"מ שמוזה "מוכח אדרבא דאף שאין עדיין הנאה לאכילה וכי"מ אסורים מהפסד וכי". לא ציין כת"ר שרש"י בברכות פי' שהכונה להתחלת פרי, וברע"א הניח בצ"ע סתירת דבורי רש"י אלה. ועי' מלא"ש שהוכיח מסוגית הגמ' ברכות שא"א כלל לפרש אלא כפי' רש"י דברכות. וכן יראה המעיין שמוכח גם מגוף הסוגיא דפס' עיי"ש. וא"כ אילו היתה לפנינו שאלה הי גשנית אחרונה היינו צריכים עפי"ז להכריע שחזר בו מפירושו בפסחים, וברכות גשנתה לאחרונה. וכן הר"מ בהלכותיו הביא דין זה דמשיוציא ופירשו לענין התחלת הפרי. וכ"ז אילו היתה שאלת הכרעה בין שני הפירושים. אולם האמת יורה דרכו שאין כאן שני פירושים ואין כאן חזרה, כי כנ"ל מגוף שתי הסוגיות ברור יוצא שהפירוש בדברי ב"ה משיוציא הוא על התחלת הפרי דוקא. ובאמת גם מסברה הוא מוכרע, שאיך יתכן לומר שבכל הפירות מודים ב"ה לב"ש שמשיוציא עלים כבר אסור להפסיד, ואילו בגפנים וזיתים שהם חשובים ביותר בזה אין איסור אלא לאחר התחלת הפרי. ע"כ המחזור הוא שרש"י מפרש המושג "משיוציא" שבדברי ב"ש שהוא אחר מאשר בדברי ב"ה. ופירש"י דפסחים מתייחס על דברי ב"ש. אולם פירש"י הברכות מתייחס על דברי ב"ה. והי' צריך להיות ד"ה משיוציא אחרי ד"ה משיניצו, דהיינו בדברי ב"ה, וכנראה טעה המדפיס כיון שראה שגם לפני כן נזכר בד' ב"ש משיוציאו והכניס לשם את פירש"י, ומכאן יצא הבלבול והצ"ע. וסייג לדברי התוס' א"ש על אתר שם שפירש כן המשנה בשם הרמ"ו, עיי"ש מה שהוכיח להכריח פי' זה מגוף המשנה. א"כ ברור שזאת כונת רש"י ואין כאן שום סתירה. וכן ודאי גם הכונה של פירוש המשנה לר"מ ודבריו לפסק הלכה אינם סותרים כלל, כי המשנה

אזיל לפי ב"ש ואילו פסק ההלכה הרי הוא לפי ב"ה, ופשוט. שו"ר שכן הדבר מפורש ברדב"ן על אתר, עיי"ש.

[וטעות מוכחת כזאת באשמת המעתיק חלה גם בתפא"י שם, שבגוף המשנה ליד „משיוציאו“ שבדברי ב"ש וב"ה בשניהם צוינה אותה האות, ובפירושו שם כתוב, דהיינו: מיוציא עליהם. ואילו בהלכתא גברתא למשנה זו כ': וכן שאר האילנות משיוציאו תחלת פרי. וכל רואה יראה כי טעות נפלה באשמת מעתיקים שציינו הציון פעמיים, בעוד שבדבריו בפירושו מתיחסים רק על דברי ב"ש]. וע"ע מ"ר במשנה הנ"ל, ואי"ל יותר בדברים פשוטים.

היוצא מזה פשוט וברור שלדעת ב"ה אין איסור הפסד בשום אילן אלא לאחר התחלת הפרי, והיינו משום שאין עוד שום זכות לעולם על הפרי. ואף מב"ש א"א להביא כי יתכן שאין אלא חומרא בעלמא לדעתם ולא ד"ת הוא. עכ"פ הרי אין כך ההלכה.

ו. עכשו אחר אחרון אני בא. הנה כת"ר נפל על המציאה וחדדי בה, שבשיטה לתלמיד ר"י מפריז מפורש דמרבין ומשקין בשביעית כדי שיצאו ירקות בשביעית „גלמד מדבריו דמותר לעשות עבודות אף כשהפירות לא יצאו עדיין“. ע"ז אני אומר אילו ה' כדבריו כי אז הייתי מקיים חכם בני וכו'. אולם דומני שאקדומי חדותא היא, ובאמת נראה דוקא משם ראייה להיפך. כי שיטה זו סוברת שהשקאה לאו עבודת קרקע היא כמבואר שם על אתר ועוד בכמה מקומות, ומפרש כן הברייתא מו"ק ג' לא ימלא הנקעים מים דהיינו השקאה. ומבואר שם בעניננו וכן לפני כן עמ' ג' ד"ה ובשביעית, שגם בבית הבעל מותרת ההשקאה בשביעית ואף שאין שם פסידא, כי ההיתר של לאו עבודה שבשדות אינו צריך לתבאי נוסף דפסידא כלל. עיי"ש בדברי המגיהים המו"ל בעמ' יד בדברי רבא שהוא במקום פסידא, הוא רק לפי הס"ד, אבל לאחר שהביא הברייתא ל"צ כלל פסידא להתיר ההשקאה, כי אינה מלאכה כלל. ואי"כ לשיטה זו ודאי שקיים הגירסא האחרת בגמרא מו"ק שציינו שם המגיהים והיינו: מרבין בשביעית כדי שיצאו ירקות בשביעית ואין מרבין בשביעית כדי שיצאו במוצ"ש, שהרי לא יתכן לגרוס כרש"י שרק מערב שביעית מותר ולא בשביעית עצמה, כי למה לא? הרי השקאה לאו מלאכה היא כלל ולמה היא אסורה בשביעית. אכן כמובן שלשיטה זו הדברים אמורים רק כלפי השקאה וכל כיו"ב שאינה מלאכה, משא"כ מלאכות דרבנן לא אשכחן שום היתר. כי לפי השיטה הרי אין ראייה שפירות שביעית נחשבים פסידא, כי לא מצינו אלא היתר השקאה, וזו לאו עבודה שבשדות היא כלל וכנ"ל.

אולם כ"ז לפירוש זה ולגירסא זו. אכן לרש"י לפ"מ שהוא לפנינו סובר שהיתר ההשקאה הוא מצד פסידא, לא קיים גירסא זו ולא הביאה כלל, אלא הדגיש ההיפך שלמען שביעית עצמה אסורה ההשקאה. והנה בברייתא שלפני זה אמרו שמרבין שדה הלבן בשביעית אליבא דכר"ע. וצ"ל החילוק ששם המדובר בשביל צמחים שכבר ישנם, ע"כ מותר גם בשביעית עצמה משום הפסד. משא"כ ברייתא השניה שמדברת על השקאה בכדי שיצאו ועדיין אינם, אסור. אי"כ הרי מפורש יוצא כדברינו, שאין היתר מלאכה דרבנן אלא עבור מה שכבר ישנו בעין.

ז. עוד הביא שם בנ"ב מש"כ המאירי בביהב"ח שבשביעית רבוץ מותר „אף“ לצורך מוצאי שביעית. ורוצה כנראה לפרש המאירי שלצורך שביעית כש"כ

שמותרת השקאה גם עבור פירות שיצאו בעתיד. ולפי"ז יחדש בזה מחלוקת בין רש"י שלפנינו לבין המאירי. אולם אין לשון המאירי סובל כוננה זו שא"כ מה זה שהמשיך „ואצ"ל ערב שביעית אף לצורך שביעית", הרי היה צ"ל רבותא יותר גדולה ואצ"ל בשביעית עצמה לצורך שביעית. אמנם המאירי לשון הברייתא כנראה נקט לפרש, אך על הברייתא גופא תיקשי. וזה כנראה דחקם למגיהים שם לפרש כונתו לאפוקי מדעת הרמב"ם שלא התיר אלא לצורך האילנות עיי"ש. אך באמת ביאור דבריו נראה פשוט, וכונתו למ"ש שם בברייתא דלפני כן שמרביצין שדה לבן בשביעית שהוא לשביעית עצמה אלא שהוא בפירות שכבר ישנם וכנ"ל לרש"י. וזהו שכתב המאירי שבשביעית הריבוץ מותר, כי אינה מלאכה ממש וכפי שהסביר שם לפני כן, ע"כ זה מותר גם בשדה הלבן, והיינו עבור מה שכבר ישנו, וכן הותר אפילו לצורך שביעית גם כשאין הפירות עדיין. וע"ז סיים שהרבצה מתוך שאינה מלאכה גמורה הותרה מערב שביעית לשביעית ג"כ אפילו עבור פירות שעוד אינם. אבל בשביעית עצמה אסור אפילו ריבוץ, ומכש"כ עבודה ממש. ואפילו אילו הייתי מפרש שכונתו לחלוק על רש"י ולהתיר הריבוץ גם עבור פירות שעוד אינם עדיין אין ראיה לשאר מלאכות, שהרי ודאי שלצורך מוצאי שביעית לא הותרה מלאכה כגון זיבול וכיו"ב ואילו הרבצה הותרה. ודוחק לומר שהמדובר שיפסד אם לא ירביץ עכשו, דבשיטה מבואר ההיפך וגם מסתבר כך, שכיון שלא הושקה המקום לא יפסד כלום, וזה שהותר הוא ע"כ מצד שאין על הרבצה שם מלאכה כלל וכמו שפירש בראש דבריו שם שאינה נעשית להוסיף הצמחים אלא למהר הצמיחה ושלא כהשקאה ממש.

ה. שבת וראיתי כי אין הכרח לומר שרש"י לא גריס כגירסת השיטה בגמרא, ואדרבא עפי"ז יתפרשו דבריו יותר טוב. דהנה התוס' (ד"ה מרביצין) הביאו פירש"י שבגמרא המחלק בין הרבצה להשקאה, והוא מתאים עם רש"י שלפנינו, שפירש באמת שהרבצה היא השקאה מועטת. אולם לכאורה תמוה שהרי בסוף דבריו בד"ה כדי שיצאו כ': אבל לא ישקה וכו'. ואם כונת רש"י לחלק בין השקאה להרבצה מבחינת הדין א"כ הי"ל לומר אבל לא ירביץ וכו', כי השקאה מאן דכר שמה כאן.

ולזאת י"ל שגורס כגירסת השיטה וככתי"מ מרביצין בשביעית כדי שיצאו ירקות בשביעית, ואולי גם גורס בסיפא כך שלמוצ"ש אסור, וע"ז מסיים רש"י שאם אמנם הותרה הרבצה בשביעית לצורך שביעית, השקאה מיהת אסורה אפילו לצורך שביעית עצמה. ולפי"ז אין ראיה מחלטת מרש"י, כי י"ל מה שאסורה השקאה היינו בשדה הלבן דוקא ומשום שמספיקה הרבצה. אך זה דוחק שא"כ מה חידוש הוא, כיון שההיתר מצד פסידא, כל שאין פסידא אין להתיר, וזו אינה צריכה לפנינו, מ"מ אפ"ל כן. אך גם ללמוד היתר מהרבצה א"א כי זו לא מלאכה היא שהותרה גם בבעל. ומסברא נראה שכל שמותר אפילו להפסיד בידים אין להתיר בזה מגדרי פסידא וכנ"ל. והבא להקל ולהתיר עליו הראיה.

ו. ישראל

*

שו"ב חנינא

מש"כ כבודו לדחות ראייתי משיטת תלמיד ר"י מפריו. הנה לפי מש"כ בשיטת ריב"ב בריש מ"ק גם שיטת רש"י כן היא (ועיין רש"י ע"ז נ' ב'). אולם מלבד כ"ז אינו מובן לזלזל כ"כ בעבודת השקאה בשביעית ולומר שאינה עבודה

חשובה עד כדי כך להתיר אותה אף בשביל ירקות שלא צמחו עדיין בעוד ששאר העבודות אסורות ורק השקאה יצאה להקל, אתמהה. וגם הנ"י לא אמר זה אלא לענין עיקר העבודה שבזה הקילו, אבל לפירות וירקות שלא צמחו מה מקום לקולא זו וכיון שלא מצינו חילוק בזה, וראינו להדיא דמותרת השקאה בשביל ירקות שלא צמחו, הוא הדין בשאר עבודות, וכדאי הוא החזו"א דסבר כן מסברא דנפשיה, לסמוך עליו במילתא דרבנן.

(ובזה אודיע למעכ"ת על מה שראיתי בנוסח הפרשה (הנדפס בסדורים היו"ל ע"י משרד הדתות) שכתב לחלל פירות מע"ש על פירות מעושרים. וכעת לא אדע למה לא מועיל גם על פירות טבלים אם יש עכ"פ בשווי הפירות פרוטה מלבד התרומות שיפריש מהן.)

חזו"א

*

לכב' ידידי הרה"ג רח"ז גרוסברג שליט"א, רוב שלומים!

בדברי אגרתו האחרונה כתב שלפ"מ שכ' בשיטת הריב"ב גם שיטת רש"י היא כשיטת תלמיד הר"י מפריז. ולא הבנתי מה רוצה להסיק מזה. אם שיטת רש"י שלפנינו וזו שהביא הריב"ב חדא היא, הרי בדברי רש"י לפנינו מו"ק ב: וג. מבואר שרק במקום פסידא התירו. והיא כשיטת המאירי שלמרות שאין השקאה מלאכה צריך גם התנאי של פסידא. וכבר העירו המו"ל של המאירי ע"ז (שם עמ' ה'). וקושיית הריב"ב הרי היא שבאמת היה צריך להתיר גם בל"ז, כיון שההיתר מצד שאינה מלאכה. היינו שדעתו עולה בקנה אחד עם דעת תלמיד הר"י הנ"ל. ועי' בחזו"א שהסביר קצת שצריך לצרף שתי הסברות יחד, גם זו שאינה מלאכה גם זו של פסידא, לפי הנמוק"י. ואם כי הסברו קשה, במאירי הרי מפורש כן דצריך שני הנמוקים גם יחד. וא"כ הרי שתי השיטות הן ברורות למדי, שזו המתירה השקאה גם עבור פירות שאינם, היינו שיטת תלמיד הר"י, הרי לא בעי להיתר השקאה תנאי של פסידא. ואילו רש"י שמצריך התנאי של פסידא, לדידיה הרי באמת אסורה ההשקאה בשביעית לצורך שביעית לאלה שעוד לא יצאו, והיינו כמש"כ כי כאן אין פסידא.

אך יותר נראה שלפנינו ענין עם שתי מהדורות ברש"י כמו שציינו כבר בתוס' ה' על שינוי בדברי רש"י מהמשנה לגמרא שם, וכן אין גירסא זו של הריב"ב ברש"י לפנינו. ושיטת רש"י שמביא הריב"ב היא השיטה שציינו התוס' ה' הנ"ל שרש"י מתיר השקאה בשביעית גם בבית הבעל, שגם הרוחה מותר בהשקאה, והיא ממש כשיטת תלמיד הר"י הנ"ל. באופן שקושיית הריב"ב אין לה מקום כלל, כי אה"נ לדעתו מותר לא רק בבית השלחין, ולא רק במקום פסידא. ושיטת רש"י שלפנינו היא אחרת, שרק מחמת פסידא התירו ולא מחמת שאינה מלאכה כלל, וע"כ רק בבית השלחין הותרה ולא באו"א. ולשיטה זו הוא שמסיק כאן רש"י שבשביעית לשביעית עצמה לא. ואילו השיטה האחרת של רש"י גורסת ודאי גם בגמרא שלנו כגירסת תלמיד הר"י הנזכר.

ומש"כ עוד שאינו מובן לזלול כ"כ בעבודת השקאה בשביעית וכו', לא ידעתי מה אינו מובן לו. הרי אין ע"ז שם מלאכה ולמה לא יותר, והרי זוהי קושיית הריב"ב

על רש"י למה צריך התנאי של הפסד, א"כ סברתו הפשוטה שגם להרוחה מותר, ולפ"ז למה לא נתיר בשביל העתיד, הרי הרוחה יש כאן.

עכשו הגיע לידי ס' תורת ציון ה' שביעית להגר"י הלוי שליט"א, וראיתי בדבריו (עמ' צה) שכ' לבאר השמטת הר"מ לברייתא זו וז"ל: דכיון דרבינו סובר שבשדה הבעל אפילו מה שזרע בששית ונכנסו לשביעית אין משקין משום דאינו אלא להרוחה כ"ש דאין משקין ספיחים במקום הפקר אפילו בית השלחין דאינו אלא הרוחה ולא הפסד, עכ"ל. הרי שנוקט ג"כ בפשיטות כדברינו שזו הרוחה היא ולא הותרה אלא למאן דמתיר הרוחה, והיא שיטת תלמיד הר"י הנ"ל ורק לענין השקאה ומצד שאינה מלאכה וכנ"ל.

הדרן למש"כ בדברינו הקודמים, שאין שום יסוד להתיר מגדרי פסידא בשל הפקר אלא במקום שיש איסור להפסיד הצמת, שאז כבר זכו בו רבים ויש כאן דיני פסידא כמו בשל היחיד. אבל כשמותר להפסיד בידיים אין עוד שום זכות לרבים בזה ול"ש להתיר מצד הפסדם.

ש. ישראל